

Review

Inquiries in Sport & Physical Education
Volume 21 (2), 79 – 90
Released: December 2023

Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό
Τόμος 21 (2), 79 – 90
Δημοσιεύτηκε: Δεκέμβριος 2023

www.pe.uth.gr/emag

ISSN 1790-3041

Disability and Autonomy Functioning of People with Disability: A Review

Ioannis Proios

Department of Physical Education & Sport Science, Democritus University of Thrace

Abstract

Disability is a negative condition in human functioning that affects a large number of people. The current review study aims to provide a proposal on the functional issue faced by people with disabilities through the development of the autonomous mode of operation. Autonomy is defined as self-regulation and integration in acting, is central to healthy psychological development and functioning. The limitations in people's functionality as a result of disability emphasizes the importance of autonomy as a way of reducing limitations to improve the everyday life of people with disability. The importance of the role of autonomy in human life is supported by the self-determination theory, which considers autonomy as one of the basic psychological needs whose coverage can lead to the achievement of a good life by humans. This follows from the fact that man acts, decides based on his personal beliefs and regulates his own behavior. Autonomy in the disability setting has been associated with creative learning and engagement, greater energy and vitality, having more rewards in one's relationships with society, personal satisfaction, freedom, increased productivity, positive self-concept and making appropriate decisions.

Keywords: *psychological development, psychological need, self-regulation behavior, well-being*

Ανασκόπηση

Αναπηρία και Αυτόνομη Λειτουργία Ανθρώπων με Αναπηρία: Μια Ανασκόπηση

Ιωάννης Πρώιος

Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Η αυτονομία ορίζεται ως αυτορρύθμιση και ολοκλήρωση μιας δράσης, και είναι μείζονος σημασίας για την υγιή ψυχολογική ανάπτυξη και λειτουργία του ατόμου. Η σημασία του ρόλου της αυτονομίας στη ζωή του ανθρώπου υποστηρίζεται από τη θεωρία του αυτοπροσδιορισμού που την θεωρεί ως μία από τις θεμελιώδεις βασικές ψυχολογικές ανάγκες, η κάλυψη των οποίων μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη μιας καλής ζωής. Αυτό απορρέει από το γεγονός ότι ο άνθρωπος λειτουργεί, αποφασίζει με βάση τις προσωπικές του πεποιθήσεις και ρυθμίζει μόνος τη συμπεριφορά του. Η αναπηρία είναι μια αρνητική κατάσταση στη λειτουργία του ανθρώπου στην καθημερινή ζωή του. Σκοπός της παρούσας μελέτης ανασκόπησης είναι η διερεύνηση της σχέσης της αναπηρίας με την ανάπτυξη του αυτόνομου τρόπου λειτουργίας των ατόμων ως μια ανάγκη για την ευημερία τους. Οι περιορισμοί στη λειτουργικότητα των ανθρώπων ως αποτέλεσμα της αναπηρίας τονίζει τη σημασία της αυτονομίας ως ένα τρόπο μείωσης των περιορισμών για τη βελτίωση της καθημερινότητάς τους. Η αυτονομία στο περιβάλλον της αναπηρίας έχει συσχετιστεί με τη δημιουργική μάθηση και ενασχόληση, τη μεγαλύτερη ενέργεια και ζωτικότητα, την ύπαρξη περισσότερων ανταμοιβών στις σχέσεις του ατόμου με την κοινωνία, την προσωπική ικανοποίηση, την ελευθερία, την αύξηση της παραγωγικότητας, τη θετική αυτο-αντίληψη και τη λήψη κατάλληλων αποφάσεων.

Λέξεις κλειδιά: *ψυχολογική ανάπτυξη, ψυχολογική ανάγκη, αυτορρύθμιση συμπεριφοράς, ευημερία*

Εισαγωγή

Όλοι οι άνθρωποι στην καθημερινή τους ζωή αναπτύσσουν ποικίλες δραστηριότητες προκειμένου να καλύψουν διάφορες προσωπικές τους ανάγκες για παράδειγμα δραστηριότητες εργασίας για την κάλυψη οικονομικών αναγκών, κοινωνικές για καλύτερη κοινωνικοποίηση του, αναψυχής για τη σωματική ή ψυχική ανάπαυση, ανάταση ή ευεξία του. Ωστόσο, ένα μεγάλο μέρος ανθρώπων λόγω προβλημάτων υγείας δεν έχει τη δυνατότητα συμμετοχής σε αντίστοιχες δραστηριότητες. Η συμμετοχή τους για να είναι εφικτή σε ένα βαθμό εξαρτάται από άλλους ανθρώπους. Το γεγονός αυτό φανερώνει την ανάγκη αυτονομίας των ανθρώπων με αναπηρία για να εκπληρώνουν τις καθημερινές τους ανάγκες. Με βάση τις υπάρχουσες αναφορές στη βιβλιογραφία η παρούσα μελέτη επιχειρεί να υποστηρίξει τη σχέση της αναπηρίας με την αυτονομία ως μια ανάγκη για την ευημερία των ανθρώπων με αναπηρία.

Αυτονομία

Ορισμός

Ο όρος αυτονομία προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις «αυτό» και «νόμος» που σημαίνει αυτός που ενεργεί με βάση τους δικούς του νόμους. Οπότε, μπορεί να αναφερθεί ότι αυτόνομες ενέργειες είναι εκείνες που αυτοκυβερνούν ή κυβερνώνται από τον εαυτό (Ryan et al., 2016). Ο Pfander (1967) ανέφερε ότι όταν οι άνθρωποι ενεργούν αυτόνομα, αισθάνονται την κυριότητα των πράξεών τους. Σύμφωνα με τους Ryan και Connell (1989) οι αυτόνομες ενέργειες των ανθρώπων χαρακτηρίζονται από μια εσωτερική αντίληψη της εστίας αιτιότητας. Αυτή η ικανότητα αυτοπροσδιορισμού δείχνει ότι οι αυτόνομες ενέργειες ενημερώνουν και αντανακλούν τις προτιμήσεις και τις αξίες των ατόμων (Ryan et al., 2012; Weinstein et al., 2013).

Οφέλη

Η αυτονομία, δηλαδή η επιλογή και η λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν τη ζωή κάποιου, θεωρείται θεμελιώδης ψυχολογική ανάγκη (Deci & Ryan, 2000, 2008). Η θεωρία του αυτοπροσδιορισμού προτείνει ότι ανεξάρτητα με το εάν ή όχι υπάρχουν πολιτισμικές αποκλίσεις για το πως και σε ποιο βαθμό εκφράζεται η αυτονομία, η ανάγκη να εκφραστεί η συμπεριφορά του ατόμου ως αυτο-ρυθμιζόμενη και αυτο-προωθούμενη μπορεί να είναι κρίσιμη για την ψυχολογική υγεία των ατόμων (Ryan et al., 2016).

Τα περισσότερα άτομα όταν η συμπεριφορά τους είναι πλήρως αυτόνομη είναι απολύτως πρόθυμα να ενεργήσουν ή να οπισθοχωρήσουν από αυτό που εκτελούν και να βιώσουν τη συμπεριφορά αυτή με τέτοιο τρόπο που να είναι σύμφωνη με τον εαυτό τους (Weinstein et al., 2012). Το αυτόνομο άτομο όπως αναφέρει η θεωρία του αυτοπροσδιορισμού αντιμετωπίζει τις ενέργειές του με τέτοιο τρόπο ώστε να οργανώνεται και να προωθείται από τον ίδιο του τον εαυτό. Είναι ανοιχτό και ενδιαφέρεται για αυτο-εξερεύνηση και μπορεί να χρησιμοποιεί την αντίληψη των αξιών, των συναισθημάτων και των αναγκών ώστε να ενεργεί με σύμφωνο τρόπο (Weinstein et al., 2012). Επιπρόσθετα, το άτομο με υψηλά επίπεδα αυτονομίας βασίζεται σε διαρκείς αξίες, ανάγκες και ενδιαφέροντα (Koestner et al., 1992) όπως και ότι αυθόρμητα έχει την τάση να εκφράζεται ανοιχτά σε εσωτερικά και εξωτερικά γεγονότα (Hmel & Pincus, 2002; Ryan & Deci, 2006).

Παράλληλα, η διατύπωση γνώμης διευκολύνει την ευαισθητοποίηση και την κατανόηση του εαυτού και των εμπειριών του, οι οποίες είναι σημαντικές στο υψηλό επίπεδο αυτο-κυβέρνησης που εμπλέκεται με την αυτονομία (Hmel & Pincus, 2002; Ryan & Deci, 2006). Ωστόσο, το άτομο για να γίνει αυτο-κυβερνόμενο πρέπει να περάσει από μια διαδικασία σχηματισμού ταυτότητας και ενδεχόμενης χειραφέτησης, η οποία αναφέρεται στη συνειδητοποίηση ότι η γονική εξουσία δεν είναι απόλυτη και αμφισβητήσιμη (Baumrind, 1987). Αν δεν πραγματοποιηθεί αυτό για παράδειγμα οι έφηβοι θα παραμένουν «υπό την επιρροή άλλων» και δεν θα επιθυμούν να αναλαμβάνουν την ευθύνη για τις συνέπειες των πράξεών τους (Baumrind, 1987).

Ατομικές διαφορές

Με δεδομένο ότι η αυτονομία οφείλεται στην αναγνώριση των αξιών ή των ενδιαφερόντων στην πράξη, στις αντανακλαστικές ικανότητες, στην επιλογή στόχων, και στις δεξιότητες αυτορρύθμισης, γίνεται αντιληπτό ότι στη διάρκεια ανάπτυξης των παραπάνω είναι δυνατόν να παρατηρηθούν ατομικές διαφορές στην αυτόνομη λειτουργία (Deci & Ryan, 1985; Weinstein et al., 2012). Σε όλη τη διάρκεια της ζωής, η αίσθηση της αυτονομίας αυξομειώνεται επειδή οι συνθήκες μεταβάλλονται και απαιτούν μεταβολή της συμπεριφοράς. Στη διάρκεια των σταδίων της ανάπτυξης τα άτομα αναπτύσσουν νέες ικανότητες και δεξιότητες που αποκτήθηκαν στο παρελθόν

και οι οποίες μπορούν να μειωθούν (Baltes & Silverberg, 1994). Οι Ryan et al. (2016) ανέφεραν ότι η αυτονομία ως μια περιστασιακή κατάσταση, εν μέρει, διαφοροποιείται επειδή σε κοινωνικά πλαίσια διαφέρει ο βαθμός υποστήριξης της αυτονομίας, ελέγχου ή απογοήτευσης. Επίσης, ατομικές διαφορές στις τάσεις του ατόμου, προκειμένου αυτό να είναι περισσότερο ή λιγότερο αυτόνομο, μπορούν να προκαλούν οι διαχρονικές διαπροσωπικές και ενδοπροσωπικές εμπειρίες που διαμορφώνουν τις αναπτυξιακές τροχιές (Bao & Lam, 2008). Ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι ατομικές διαφορές μπορούν να επηρεάσουν έντονα τις συμπεριφορές και την ευημερία σε διάφορα πλαίσια (Deci & Ryan, 2000; Ryan et al., 2006).

Ακόμη, ερευνητές ανέφεραν ότι η αυτονομία επηρεάζεται από το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή δομή, το περιβάλλον, την επιθυμία του ατόμου για ανεξαρτησία, και την αντίληψη ελέγχου (Bumpus et al., 2001; Crittenden, 1990). Η σημασία της αυτονομίας, κυρίως, στην παιδική ηλικία κρίνεται σημαντική επειδή σε αυτή την ηλικία αναπτύσσεται η ικανότητα της αυτονομίας και ολοκληρώνεται η ρύθμιση της συμπεριφοράς. Επιπλέον, οι αντιλήψεις για το άτομο και το πώς το αντιλαμβάνονται οι άλλοι φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της αυτονομίας, η οποία ενισχύεται όταν το εξωτερικό περιβάλλον είναι υποστηρικτικό και καλλιεργητικό (Baumrind, 1987) ενώ αντίθετα παρεμποδίζεται όταν το περιβάλλον είναι αρνητικό. Το αποτέλεσμα στο οποίο οδηγείται το άτομο είναι η αδυναμία λήψης αποφάσεων (Eccles et al., 1991).

Παράγοντες επίδρασης

Αναπτυξιακοί ερευνητές, που εργάζονται στη βάση ποικίλων θεωρητικών πλαισίων διερευνούν παράγοντες που πιθανά επηρεάζουν την ανάπτυξη των παιδιών και τα επακόλουθα αποτελέσματα που συνδέονται με αυτούς τους παράγοντες. Η έννοια της αυτονομίας θεωρείται ότι είναι ένα από τα βασικά συστατικά που επηρεάζουν σε έντονο βαθμό την ανάπτυξη του παιδιού (Elad et al., 2018). Στη διάρκεια της ζωής η αίσθηση της αυτονομίας μειώνεται και αυξάνεται. Όσο διαρκούν αυτές οι φάσεις το άτομο αναπτύσσει νέες ικανότητες και δεξιότητες και αντίθετα ορισμένες ενδεχομένως μπορεί να μειωθούν (Elad et al., 2018).

Το άτομο με υψηλά επίπεδα αυτονομίας δεν χρειάζεται κάποια εσωτερική ή εξωτερική πίεση ως κίνητρο για να εκδηλώσει μία συμπεριφορά (Deci et al., 1994). Όταν οι άνθρωποι είναι αυτόνομοι, βρίσκονται πίσω από τις ενέργειές τους και αυτό αντικατοπτρίζεται στη συνοχή και στην έλλειψη εσωτερικής σύγκρουσης που ενέχεται σε αυτές τις ενέργειες (Chen et al., 2015). Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η αυτονομία μπορεί να είναι περιστασιακή κάτι το οποίο ισχύει σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης. Διάφοροι παράγοντες, όπως είναι οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί, οι προπονητές, οι σύζυγοι, οι οποίοι συναντώνται και συνυπάρχουν καθ' όλη τη ζωή του ατόμου μπορούν να διευκολύνουν ή να παρεμποδίσουν την αυτονομία του (Chen et al., 2015). Συνεπώς, το αυτόνομο άτομο συμμετέχει σε μια διαρκή διαδικασία μάθησης για τον εαυτό του (Ryan & Deci, 2006). Τέλος, οι Deci και Ryan (1985) σημείωσαν ότι τα άτομα που έχουν ένα αυτόνομο προσανατολισμό κάνουν επιλογές χρησιμοποιώντας τις διαθέσιμες πληροφορίες που έχουν, ρυθμίζουν τον εαυτό τους και επιλέγουν στόχους. Τα άτομα εξετάζουν όλες τις επιλογές τους, ακόμα και αυτές που θα απορρίψουν, με αποτέλεσμα να βιώνουν μια ελευθερία επιλογής μεταξύ όλων των διαθέσιμων που έχουν (Norris, 2008).

Παρόλο που η σχετική αυτονομία ενός ατόμου με περιστασιακή παρακίνηση συχνά επηρεάζεται άμεσα από συγκεκριμένους παράγοντες (La Guardia & Ryan, 2007), οι διαπροσωπικές εμπειρίες διαμορφώνουν τις αναπτυξιακές πορείες, σταθεροποιώντας τις ατομικές διαφορές στις τάσεις του ατόμου ώστε να είναι λιγότερο ή περισσότερο αυτόνομο (Deci & Ryan, 1985). Αυτό ενισχύεται από την κοινωνικο-γνωστική θεωρία (Bandura, 1985), η οποία αναφέρει ότι η μάθηση συμβαίνει σε ένα κοινωνικό πλαίσιο με μια δυναμική και αμοιβαία αλληλεπίδραση του ατόμου, του περιβάλλοντος και της συμπεριφοράς. Επιπλέον, η θεωρία αυτή λαμβάνει υπόψη τις προηγούμενες εμπειρίες του ατόμου, οι οποίες συμβάλλουν στην εκδήλωση μιας συμπεριφοράς. Οι Chassin et al. (1995) σε συνέχεια του παραπάνω τόνισαν τη σημαντικότητα της σχέσης μεταξύ των γνωστικών στρατηγικών (κρίση και λήψη αποφάσεων) και κοινωνικών επιρροών (επιρροές γονέων-συνομηλικών) στην ανάπτυξη της εφηβικής αυτονομίας και πώς αυτοί οι παράγοντες σχετίζονται με την υγιή συμπεριφορά των εφήβων.

Αντίθετα, έχει βρεθεί ότι τα άτομα που διακατέχονται από χαμηλά επίπεδα αυτονομίας αντικατοπτρίζουν την αίσθηση ότι η συμπεριφορά τους ρυθμίζεται από ελεγχόμενες επιρροές και η απόδοσή τους προέρχεται από εξωτερικές-απρόβλεπτες καταστάσεις (Ryan & Connell, 1989). Όταν επίσης εμφανίζονται σημάδια πίεσης και ελέγχου μπορεί να σημαίνει ότι το άτομο διαθέτει χαμηλά επίπεδα αυτονομίας (Deci et al., 1994), ενώ παράλληλα τα άτομα αυτά διαθέτουν ένα μικρό βαθμό προσωπικής επιλογής και πρωτοβουλίας σε διάφορες καταστάσεις και βλέπουν τη συμπεριφορά τους ως απάντηση στην πίεση από τις προσδοκίες των άλλων (Meissner, 1988; Ryan & Connell, 1989).

Ανάμεσα στα πολλά θετικά αποτελέσματα που οι έρευνες δείχνουν όταν η συμπεριφορά του ατόμου είναι

αυτόνομη και δεν επηρεάζεται από εξωτερικά ερεθίσματα είναι η πιο δημιουργική μάθηση και ενασχόληση (Roth et al., 2007), η μεγαλύτερη ενέργεια και ζωτικότητα (Ryan & Frederick, 1997), η ύπαρξη περισσότερων ανταμοιβών στις σχέσεις του ατόμου με την κοινωνία (Niemi et al., 2006). Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία η προσωπική ικανοποίηση, η ελευθερία, η αύξηση της παραγωγικότητας, η θετική αυτο-αντίληψη και η λήψη κατάλληλων αποφάσεων συζητήθηκαν ως επιπρόσθετα οφέλη της αυτονομίας (Dickey & Deatrick, 2000; Strecher et al., 1986).

Αναπηρία

Ορισμός

Για την καλύτερη αντιμετώπιση των θεμάτων της αναπηρίας επιβάλλεται η κατανόηση του όρου της «αναπηρίας». Αυτός μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι αρκετά ασαφής, και γι' αυτό τον λόγο στη βιβλιογραφία υπάρχει πληθώρα ορισμών. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (W.H.O., 2011) η αναπηρία είναι μια σύνθετη έννοια με πολλές διαστάσεις.

Η επικρατούσα ασάφεια στον ορισμό της αναπηρίας, πιθανά, να οφείλεται στον πολυδιάστατο χαρακτήρα της, ο οποίος δημιουργείται από τους πολλαπλούς ρόλους, τις προσδοκίες και τις αντιλήψεις που κάθε άτομο ενσωματώνει για τον εαυτό του (Ferreira & Fox, 2008). Τα άτομα με αναπηρία ενδεχομένως να βιώνουν την αναπηρία τους διαφορετικά σε ένα περιβάλλον και διαφορετικά σε ένα άλλο, εξαιτίας του ότι αντιλαμβάνονται διαφορετικά τα εμπόδια και τις διευκολύνσεις που ενδεχομένως να υπάρχουν στο περιβάλλον τους, ένα γεγονός που δυσκολεύει στην απόδοση ενός κοινού ορισμού για την αναπηρία (Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία - Ε.Σ.Α.μεΑ., 2014). Ωστόσο, η αναπηρία ή κάποια μορφή αναπηρίας μπορεί να εμφανιστεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής των ανθρώπων, προσωρινά ή μόνιμα, ενώ παράλληλα, καταστάσεις που γεννώνται και βιώνουν τα άτομα με αναπηρία είναι λογικό να βιώσουν όλα τα άτομα σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής τους (Ε.Σ.Α.μεΑ., 2014).

Η αναπηρία είναι μια κατάσταση που απασχολεί μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Το 15% περίπου του πληθυσμού ζει με κάποια μορφή αναπηρίας (W.H.O., 2020), από το οποίο το 80% εξ' αυτών ζει στις αναπτυσσόμενες χώρες (Karr, 2011). Σύμφωνα με τη Eurostat στην Ελλάδα για το 2021 το ποσοστό των ατόμων με αναπηρία βρισκόταν περίπου στο 23,6% του γενικού πληθυσμού. Παρατηρώντας τα υπάρχοντα ποσοστά αναπηρίας φαίνεται ότι τα άτομα με αναπηρία, σήμερα, αποτελούν μια κοινωνική ομάδα αρκετά πολυπληθή. Αυτό φανερώνει την ανάγκη για μια περαιτέρω προσπάθεια απόκτησης ταυτότητας/ρόλων στον ευρύτερο κοινωνικό ιστό με δεδομένο ότι αυτή η προσπάθεια θα επιφέρει σημαντικά οφέλη στα ίδια τα ΑμεΑ αλλά και στις οικογένειές τους. Τα τελευταία χρόνια δίνεται μεγάλη προσοχή στη διευκόλυνση της μετακίνησης, στην προσβασιμότητα και στην ευαισθητοποίηση των ιδίων των ατόμων και του περιβάλλοντός τους. Γενικότερα, δίνεται έμφαση σε ζητήματα που αφορούν την αυτονομία στο πλαίσιο των καθημερινών τους δραστηριοτήτων (Fichten et al., 1991). Στη βιβλιογραφία υποστηρίζεται ότι σε κάποιο βαθμό το ζήτημα της αυτονομίας εφαρμόζεται σε κοινότητες, εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και εργασιακούς χώρους (Schwartz & Armony-Sivan, 2001).

Προβλήματα αντιμετώπισης

Τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα άτομα με αναπηρία ποικίλουν και έχουν σχέση με το είδος της αναπηρίας που τα διακρίνει. Για παράδειγμα, τα άτομα με κινητική ή σωματική αναπηρία αντιμετωπίζουν προβλήματα που έχουν σχέση με την κίνηση ένα γεγονός που τα οδηγεί στην εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων και ειδικότερα την κατάθλιψη (Breslin et al., 2006; Mirowsky & Ross, 1999; Schieman et al., 2002). Οι Brown και Turner (2010) σημείωσαν ότι η κινητική αναπηρία έχει επίπτωση στην ψυχική υγεία των ατόμων που μπορεί μεταξύ άλλων να οφείλεται στους περιορισμούς που υφίστανται σε ό,τι αφορά την κοινωνική συμμετοχή, γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να αναδειξουν διάφορους κοινωνικούς ρόλους όπως του γονέα ή του/της συζύγου. Επιπλέον, οι παραπάνω συγγραφείς ανέφεραν ότι η κινητική αναπηρία αποτελεί μια πηγή διαρκούς κοινωνικού στρες. Τα άτομα που διακρίνονται από αισθητηριακή και αντληπτική αναπηρία καλούνται να αντιμετωπίσουν προβλήματα που έχουν σχέση με τη συλλογή πληροφοριών από το περιβάλλον, ενώ τα άτομα με νοητική αναπηρία αντιμετωπίζουν προβλήματα που έχουν σχέση με τη μάθηση και τη δυνατότητα απόκτησης νέων εμπειριών (π.χ., Shree & Shukla, 2016; Smith, Manduchi, Burke, Carroll, McCallion, & McCarron, 2020).

Ερευνητικό ενδιαφέρον

Η αναπηρία στον τομέα της έρευνας ειδικά για θέματα αποκατάστασης έχει προσελκύσει αρκετά το ενδιαφέρον των ερευνητών (Antonak & Livneh, 2000; Yuker, 1994). Ωστόσο, τα άτομα με αναπηρία παραμένουν ένας πληθυσμός με μειωμένη παρουσία στη βιβλιογραφία της κοινωνικής ψυχολογίας (Wang & Dovidio, 2011), παρά το γεγονός ότι τα ΑμεΑ μπορεί να παρουσιάζουν δυσκολίες στη ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη (Maxey & Beckert, 2017). Περιορισμένη αναφέρεται ότι είναι η έρευνα και στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη ατόμων με αναπηρία, η οποία έχει επικεντρωθεί, κυρίως, στην αυτοαντίληψη, στις θετικές σχέσεις με τους γονείς και τους συνομήλικους, την αισιοδοξία και την κατάθλιψη (Humphrey et al., 2013; Mueller & Prout, 2009). Ειδικότερα, στο χώρο της κινητικής αναπηρίας οι έρευνες αν και περιορισμένες επικεντρώθηκαν κυρίως στη μελέτη του εαυτού (π.χ., αυτό-αντίληψη, αυτό-εκτίμηση, αυτό-αποτελεσματικότητα), παρακίνησης (π.χ., προσανατολισμός στόχου, αθλητικός προσανατολισμός), συναισθήματα (π.χ., άγχος, κατάθλιψη, ικανοποίηση ζωής), και την προσωπικότητα (π.χ., ταυτότητα) (Proios et al., 2017).

Ανάγκη για αυτονομία

Ένα θέμα που αφορά το χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας και έχει άμεση σχέση με την αναπηρία είναι η αυτονομία και ειδικότερα η μελέτη για το πόσο αναγκαία είναι στα άτομα με αναπηρία. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (2012) τονίζει ότι ανεξάρτητα από το είδος της αναπηρίας, τα ΑμεΑ θα πρέπει να έχουν καλύτερες ευκαιρίες για να πάρουν τον έλεγχο της ζωής τους και να παίρνουν τα ίδια τις αποφάσεις που αφορούν στο άτομό τους (Kayess & French, 2008). Καθώς οι άνθρωποι αλληλεξαρτώνται ο ένας από τον άλλο στη λήψη αποφάσεων το κάθε άτομο χρειάζεται ένα σύνολο ανθρώπων που θα το στηρίζει για να λειτουργεί στη καθημερινότητά του (Thompson et al., 2009). Οι άνθρωποι, γενικότερα, μπορεί να αναφερθεί ότι από τη φύση τους έχουν την ανάγκη για αυτονομία αλλά και ελευθερία στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται στη ζωή τους και στις καθημερινές τους ασχολίες, παρά τις βοήθειες και τη στήριξη που ενδεχομένως θα χρειαστούν προκειμένου να συνυπάρξουν με λειτουργικό τρόπο με την κοινωνία (deCharms, 1968; Deci, 1975; Vansteenkiste et al., 2007).

Σύμφωνα με τη θεωρία του αυτοπροσδιορισμού (Deci & Ryan, 2000; Sheldon, Turban, Brown, Barrick, & Judge, 2003) η αυτονομία αποτελεί μία από τις τρεις βασικές ψυχολογικές ανάγκες (αυτονομία, ικανότητα, και σχέσεις) του ανθρώπου, η οποία έχει σχέση με την εμπειρία των δράσεων/πράξεων έχοντας την αίσθηση της επιλογής, της βούλησης και του αυτοπροσδιορισμού (Stone et al., 2009). Η καλλιέργεια των αισθημάτων της αυτονομίας, της ικανότητας και της σχέσης διευκολύνει στην ολοκλήρωση της ρύθμισης, η οποία έχει εσωτερικεύσει εντελώς, προηγούμενη εξωτερική αυτοπαρακίνηση (Stone et al., 2009). Οι Ryan et al. (2016) ισχυρίζονται ότι η ανάγκη για αυτονομία αναφέρεται στην αναγκαιότητα της βίωσης καταστάσεων που έχουν σχέση με τη βούληση, την αποτελεσματικότητα, και την αίσθηση εμπειρίας, ζεστασιάς και αμοιβαίας φροντίδας. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι η ικανοποίηση αυτών των αναγκών προάγει την ανάπτυξη και την ευεξία. Όταν αυτές οι ανάγκες υποστηρίζονται από κοινωνικές περιστάσεις που κατευθύνονται στην ικανοποίηση ψυχολογικών αναγκών, τότε τα άτομα αναπτύσσουν εσωτερικούς πόρους που τα επιτρέπουν να αντιμετωπίζουν καλύτερα τις αντιξοότητες. Η θεωρία του αυτοπροσδιορισμού υποστηρίζει ότι ο μηχανισμός της ικανοποίησης βασικών ψυχολογικών αναγκών των ανθρώπων παίζει σημαντικό ρόλο στα περιστασιακά κίνητρα, στην ευεξία και στην ανάπτυξη της αυτορρύθμισης και της ευημερίας (Deci, & Ryan 2000; Vansteenkiste et al., 2010).

Σύμφωνα πάντα με τη θεωρία του αυτοπροσδιορισμού οι παραπάνω ανάγκες αποτελούν σημαντικά στοιχεία απαραίτητα για τη συνεχή ψυχολογική ανάπτυξη, την ακεραιότητα και την ευημερία (Deci & Ryan, 2000). Οι άνθρωποι είναι πιο πιθανόν να πραγματοποιήσουν μια συμπεριφορά βουλευτικά όταν πιστεύουν ότι κάτι τέτοιο έχει τη δυνατότητα να εκπληρώσει τις βασικές θεμελιώδεις ψυχολογικές ανάγκες τους (Deci & Ryan, 2000). Η ικανοποίηση των αναγκών της αυτονομίας, ικανότητας και σχέσης είναι καθολική και ξεπερνά τον πολιτισμό και το γενικότερο πλαίσιο, και μπορεί να δημιουργήσει μια βιώσιμη (μακροχρόνια) παρακίνηση στα άτομα (Chen et al., 2015). Ωστόσο, κάποιες από αυτές τις ανάγκες μπορεί να είναι πιο εμφανείς σε σχέση με κάποιες άλλες σε συγκεκριμένες στιγμές και να εκφράζονται διαφορετικά σε σχέση με το χρόνο, τον πολιτισμό ή την εμπειρία (Deci & Ryan, 2000).

Η ανάγκη για αυτονομία αναφέρεται σε μια προσπάθεια ώστε το άτομο αρχικά να βρίσκεται σε μία τέτοια θέση που να επιλέγει και να μην ελέγχεται και, δεύτερον να διαμορφώνει και να συνειδητοποιεί αξίες, στόχους και ενδιαφέροντα που αντιλαμβάνονται ως αυθεντικά και χρησιμεύουν ως εξωτερική πυξίδα στη ζωή του, παρέχοντας έτσι εσωτερικά κριτήρια για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων (όταν του επιτρέπεται να αποφασίσει) (Reeve & Assor, 2011). Παρόμοια, οι Deci & Ryan (2000) ανέφεραν ότι η ανάγκη για αυτονομία αντιπροσωπεύει

την ανάγκη το άτομο να αντιληφθεί ότι η συμπεριφορά του είναι δικής του επιλογής και ότι μπορεί και ελέγχει τις δικές του ενέργειες. Η ανάγκη για αυτονομία εξηγεί τις προσδοκίες του ατόμου να κάνει ανεξάρτητες επιλογές, να συμμετάσχει στη διαδικασία αποφάσεων (Yun et al., 2006), να εκτελεί αυτόνομες δράσεις και να επιλέγει για τον εαυτό του τον τρόπο σκέψης και ενέργειας (Kupfer, 1990). Οι Deci και Ryan (2000) ανέφεραν ότι τα οφέλη είναι καθολικά όταν ικανοποιείται η ανάγκη για αυτονομία.

Η ανάγκη για ικανότητα αναδεικνύει τη δυσκολία του ατόμου να αντιληφθεί τη συμπεριφορά του ως αποτελεσματική και να νιώθει ότι έχει επαρκή ικανότητα. Έτσι, η ανάγκη για ικανότητα δεν αντικατοπτρίζει ένα συγκεκριμένο επίπεδο δεξιοτήτων, αλλά προβάλλει μια αίσθηση αυτό-αποτελεσματικότητας (Bandura, 1982), όπου το άτομο βιώνει εμπιστοσύνη στον τρόπο χειρισμού μιας κατάστασης (Ryan & Deci, 2002). Τέλος, η ανάγκη για σχέσεις αντιπροσωπεύει την ανάγκη το άτομο να αισθάνεται μια ασφαλή αίσθηση της κτητικότητας ή των συνδέσεων με άλλους (Deci & Ryan, 2000). Με αυτόν τον τρόπο, η ανάγκη για σχέσεις μπορεί να αναφέρεται στην αίσθηση του ανήκειν τόσο σε μικρό-επίπεδο (στενές σχέσεις με άλλους) όσο και σε μακρό-επίπεδο (η εμπειρία του να είσαι μέλος μιας κοινότητας) (Ryan & Deci, 2002).

Μελέτες αναφέρουν ότι μέσω της ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών της σχέσης, της ικανότητας και της αυτονομίας, αλλάζει ο βαθμός με τον οποίο οι εργαζόμενοι μαθαίνουν τους εργασιακούς κανόνες, τις διαδικασίες και τα πρότυπα (Gagné & Deci 2005) και ενεργούν βουλητικά, δημιουργικά και προαιρετικά (Stone et al., 2008). Αντίθετα, όταν το περιβάλλον είναι ελεγχόμενο μειώνονται οι εμπειρίες των εργαζομένων στην αυτονομία, στην ικανότητα και τη σχέση. Με αυτόν τον τρόπο, οι εργαζόμενοι αντιλαμβάνονται τους εργασιακούς κανόνες ως κάτι που επιβάλλεται εξωτερικά και η παρακίνησή τους προέρχεται μέσω της απόκτησης ανταμοιβών, για παράδειγμα επαίνους, προαγωγές και οικονομικά οφέλη (Stone et al., 2008).

Η καλλιέργεια συναισθημάτων αυτονομίας, ικανότητας και σχέσεων διευκολύνει την ολοκληρωμένη ρύθμιση, η οποία είναι η πλήρης εσωτερικευση προηγούμενων εξωτερικών κινήτρων προς τον εαυτό (Ryan & Deci, 2000). Η ολοκληρωμένη ρύθμιση επιτυγχάνεται όταν τα άτομα εσωτερικεύουν, δέχονται ως δικούς τους και εγκρίνουν τους κανόνες εργασίας, τις διαδικασίες και τα πρότυπα, δηλαδή όταν οι τρεις αυτές ανάγκες έχουν ενσωματωθεί στην αίσθηση του εαυτού τους. Για τα άτομα που βρίσκονται στο επίπεδο της «ολοκληρωμένης ρύθμισης» οι εξωτερικοί κανόνες έχουν γίνει εσωτερικές πεποιθήσεις (Stone et al., 2008). Ο αυτοπροσδιορισμός και η αυτονομία αυξάνονται καθώς το άτομο από την εξωτερική ρύθμιση περνάει στην ολοκληρωτική ρύθμιση. Τέλος, όταν ικανοποιούνται οι τρεις αυτές ανάγκες και δεν παρεμποδίζονται, οι συμπεριφορές που ίσως δεν είχαν αρχικά ως εσωτερικά κίνητρα, έχουν «εσωτερικοποιηθεί» και όπως προαναφέρθηκε τα άτομα καθίστανται περισσότερο αυτόνομα (Deci & Ryan, 1985).

Αυτονομία και άτομα με αναπηρία

Σήμερα, η ψυχολογική ανάπτυξη των ατόμων με αναπηρία αποτελεί υψηλή κοινωνική προτεραιότητα. Η απόκτηση μιας αίσθησης αυτονομίας αποτελεί σημαντικό στόχο για τα περισσότερα άτομα με αναπηρία, ιδιαίτερα στη φάση της μετάβασης από την παιδική ηλικία στην εφηβεία, μέχρι και την ενηλικίωση. Οι Best et al. (1991) σημείωσαν ότι κάθε άτομο με αναπηρία θα πρέπει αφενός να κατανοήσει τη φύση της αναπηρίας του και αφετέρου να γίνει όσο το δυνατόν πιο ανεξάρτητο. Ο Morris (2005) ανέφερε ότι ο αυτοπροσδιορισμός δεν μπορεί να επιτευχθεί στα ΑμεΑ αν θεωρούνται «απλώς παθητικοί δέκτες των κοινωνικών τους δικαιωμάτων», αλλά απαιτείται ένας πιο θεμελιώδης σεβασμός στην αυτονομία τους. Τα άτομα με αναπηρία είναι σημαντικό να επικεντρώνονται τόσο στη διαδικασία με την οποία αναλαμβάνουν την ευθύνη για την κάλυψη των αναγκών τους σε σχέση με εκείνες που μπορούν να καλυφθούν με τη βοήθεια άλλων ατόμων (Crittenden, 2010), όσο και στην κατανόηση της κατάστασης, ότι δηλαδή η αυτόνομη διαβίωση δεν αφορά μόνο την πρόσβαση σε κοινωνικά και αστικά δικαιώματα (Morris, 2005).

Ο Crittenden (1990) ανέφερε ότι η αυτονομία, για τους εφήβους με αναπηρία, περιλαμβάνει τη λήψη ευθύνης για τη συμπεριφορά τους, τη λήψη αποφάσεων σε ότι έχει σχέση με τη ζωή τους, και τη διατήρηση της κοινωνικής υποστήριξης. Μελέτες εξετάζοντας θέματα που έχουν σχέση με την προσωπικότητα των ατόμων με αναπηρία φανέρωσαν ότι αυτά τα άτομα στερούνται αυτονομίας και δράσης (Wang & Dovidio, 2011). Στα παιδιά με εγκεφαλική παράλυση, όπου η κινητικότητα είναι περιορισμένη, υπάρχει μια αρνητική σύνδεση με το επίπεδο αυτονομίας (Janssen et al., 2010; Viehweger et al., 2008). Ειδικότερα, ευρήματα μελετών έδειξαν ότι τα ΑμεΑ τείνουν να θεωρούνται ως «ζεστά» αλλά ανίκανα με αποτέλεσμα αυτά ταξικά να τοποθετούνται σε χαμηλότερες θέσεις της κοινωνίας προκαλώντας με αυτό τον τρόπο αμφιλεγόμενα συναισθήματα συμπόνιας, αποστροφής και αναζήτησης βοήθειας (Cuddy et al., 2007). Αρκετοί ερευνητές, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις ανθρώπων, όπως

αυτών που εργάζονται στην παροχή υπηρεσιών στο χώρο της αναπηρίας, σημειώνουν ότι τα άτομα με σοβαρή αναπηρία δεν μπορούν να αυτοπροσδιοριστούν (Brown & Gothelf, 1996; Stancliffe & Abery, 1997). Με δεδομένο ότι ο αυτοπροσδιορισμός αναφέρεται στην άσκηση ελέγχου στη ζωή αλλά και στο πεπρωμένο κάποιου φανερώνει ότι ένα άτομο με σοβαρή αναπηρία έχει δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό (Nirje, 1972) και κατ' επέκταση στην αυτόνομη λειτουργία σε θέματα που αφορούν το ίδιο, για παράδειγμα αυτορρύθμιση και αυτοδιαχείριση των συμπεριφορών του. Αντίστοιχες εφαρμογές έχουν δείξει ότι μπορεί να υπάρχουν άτομα με σοβαρή αναπηρία που συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένης της λήψης αποφάσεων για θέματα που αφορούν τη ζωή τους (Mount, 1994).

Η αυτονομία ως μια βάση για κοινωνική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία μπορεί να εξετάζεται σε σχέση με το θέμα της αποκατάστασης. Η αίσθηση της αυτονομίας συμβάλλει στην ευημερία ενός παιδιού και μειώνει αισθήματα κακής ύπαρξης (Deci & Ryan, 2008). Άτομα τα οποία διακρίνονται από ένα αυτόνομο προσανατολισμό, με βάση τις πληροφορίες που έχουν στη διάθεσή τους, μπορεί να προσπαθούν εντονότερα στην αποκατάσταση του προβλήματός τους (Deci & Ryan, 1985). Αυτό μπορεί να συμβεί επειδή οι επιλογές του αυτοπροσδιορισμού, που απορρέουν από ένα εσωτερικό έλεγχο της συμπεριφοράς, θεωρούνται ως κίνητρα συμπεριφοράς (Deci & Ryan, 1985). Με βάση τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η αυτόνομη λειτουργία απαιτεί η διαχείριση της συμπεριφοράς του κάθε ατόμου να γίνεται από το ίδιο το άτομο και όχι από άλλους.

Η έννοια της αυτονομίας σε ένα μεγάλο βαθμό σχετίζεται με την αντιμετώπιση της αναπηρίας, της ψυχιατρικής θεραπείας ή τη γενικότερη ανάπτυξη (Crittenden, 1990; Lynam & Tenn, 1989). Η βελτίωση της υγείας των ατόμων είναι ένα σημαντικό θέμα στο χώρο της αναπηρίας και γι' αυτό το λόγο η καλύτερη κατανόηση της έννοιας της αυτονομίας μπορεί τελικά να αποφέρει μεγαλύτερη σαφήνεια στις επιλογές που αποσκοπούν στη βελτίωση της υγείας και της συμπεριφοράς. Η αυτονομία, συχνά, ως μια ύπαρξη επιθυμητής κατάστασης παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ωρίμανσης και την ικανότητα λειτουργίας με ανεξάρτητο τρόπο (Chassin et al., 1989; Geuzaine et al., 2000; Ormond et al., 1991). Η θεωρία των ανθρώπινων αναγκών προώθησε την αυτονομία και τη σωματική υγεία ως καθολική ανάγκη και ως ανθρώπινο δικαίωμα, προκειμένου να υπάρξει συμμετοχή των ατόμων στην κοινωνία, ενώ παράλληλα ανέφερε ότι η ικανοποίηση της αυτονομίας είναι απαραίτητη για την ευημερία των ατόμων (Doyal & Gough, 1991).

Η ανάπτυξη της αυτονομίας ειδικά στα παιδιά με αναπηρία μπορεί να βοηθήσει στη συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή μέσω της αυτοπραγμάτωσης, δηλαδή με τη δυνατότητα ικανοποίησης όλων των αναγκών τους νιώθοντας ανεξάρτητα από το περιβάλλον (Vaicekauskaite, 2006). Εδώ επισημαίνεται ότι ο σεβασμός των παιδιών για συμμετοχή στην κοινωνία δε μειώνει τις ευθύνες των ενηλίκων (Kjorholt, 2004). Αντιθέτως, η αυτονομία αναθέτει νέες ευθύνες στους ενήλικες για τη δόμηση του περιβάλλοντος και την καθοδήγηση της συμπεριφοράς των παιδιών σύμφωνα με το πως αυτά κατανοούν τα συμφέροντά τους και τους τρόπους επικοινωνίας. Η ανεξαρτησία θεωρείται ότι είναι μια έννοια η οποία συνδυάζει τα στοιχεία του αυτοπροσδιορισμού και της αυτοεξυπηρέτησης και ότι είναι μια βασική ικανότητα η οποία μπορεί να συμβάλλει ακόμη περισσότερο στη βελτίωση της υγείας ενός ατόμου (Guess et al., 2008). Ωστόσο, για τα ΑμεΑ η ανεξαρτησία και η αίσθηση της αυτονομίας γίνονται αντιληπτές μόνο σε συγκεκριμένες δυσλειτουργίες (Wood et al., 2005).

Η σοβαρότητα της κινητικής βλάβης όσο και η αίσθηση της αυτονομίας σχετίζονται και προβλέπουν τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής των παιδιών με αναπηρία (Blum et al., 1991). Ο Crittenden (2010) ταύτισε τα άτομα με αναπηρία με τα άτομα που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες ομάδες (έγχρωμοι, αμόρφωτοι), εξαιτίας της έλλειψης πηγών, μικρότερου κοινωνικού υπόβαθρου και λιγότερων ικανοτήτων. Επίσης, ο Young (1990) ανέφερε ότι ο σημερινός κόσμος τείνει να αγνοεί τη φωνή του αδύναμου και του διαφορετικού. Όταν εμφανίζεται κάποιο εξωτερικό σημείο ελέγχου (π.χ., άνθρωποι που έχουν σημαντική επιρροή) είναι δύσκολο να αναπτυχθεί η αυτονομία στα περιθωριοποιημένα άτομα και στα ΑμεΑ επειδή δεν έχουν κάποιο εσωτερικό σημείο ελέγχου, το οποίο θα τους βοηθήσει να έχουν επιρροή στα γεγονότα που συμβαίνουν στη ζωή τους και στη διατήρηση των κοινωνικών τους σχέσεων (Crittenden, 2010).

Τα άτομα με αναπηρία και ιδιαίτερα τα άτομα με κινητική αναπηρία αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ικανότητα βάδισης και γενικότερα στην κίνηση. Μελέτη φανέρωσε ότι αυτή η μειωμένη ικανότητα σχετίζεται με τη μειωμένη αίσθηση αυτονομίας (Colver et al., 2015). Στη βιβλιογραφία για παράδειγμα έχει βρεθεί ότι οι περιορισμοί στην κινητικότητα των παιδιών με εγκεφαλική παράλυση συνδέονται αρνητικά με το επίπεδο αυτονομίας (Janssen et al., 2010; Sparkes & Hall, 2007) και ταυτόχρονα οδηγούν σε δυσκολίες εκτέλεσης των καθημερινών τους δραστηριοτήτων επηρεάζοντας έτσι πάλι αρνητικά το επίπεδο αυτονομίας τους (Elad et al., 2018). Επιπλέον, τα παιδιά με εγκεφαλική παράλυση όπως και τα περισσότερα άτομα με αναπηρία έχουν να αντιμετωπίσουν εμπόδια συμπεριφοράς, όπως για παράδειγμα η υπέρμετρη γονική προστασία (Elad et al., 2018).

Η υπερπροστατευτικότητα όλο και πιο συχνά οδηγεί στην εξάρτηση των παιδιών με αναπηρία από τους γονείς τους σε σχέση με τα παιδιά του τυπικού πληθυσμού, ένα γεγονός που μπορεί να επηρεάσει τη μεταξύ τους σχέση όπως και να καθυστερήσει την ανάπτυξη φιλιών των παιδιών τους με άλλους συνομηλίκους τους (Crittenden, 2010).

Συμπεράσματα-προτάσεις

Συμπερασματικά, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για το ρόλο της αυτονομίας στην ανθρώπινη λειτουργία μπορεί να υποστηριχθεί ότι η αυτονομία μπορεί να παίξει ένα σημαντικό ρόλο στη ζωή των ατόμων με αναπηρία με δεδομένο ότι καλύπτει μια βασική ψυχολογική ανάγκη που έχει σχέση με την επιλογή και τη λήψη αποφάσεων για ζητήματα που επηρεάζουν τη ζωή τους. Αυτό αποτελεί ένα ισχυρό λόγο ώστε ο παράγοντας αυτονομία να λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο σχεδιασμού παρεμβάσεων για εκπαίδευση και αποκατάσταση από τους εκπαιδευτικούς, τους φροντιστές και όλους όσους ασχολούνται με τη φροντίδα των ατόμων με αναπηρία.

Σημασία για την Ποιότητα Ζωής

Η σημασία της παρούσας μελέτης εντοπίζεται στις πληροφορίες που παρέχει μέσω της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας για τον τρόπο βελτίωσης της ποιότητας ζωής των ανθρώπων με αναπηρία. Η ποιότητα ζωής έχει σχέση με τη μέγιστη εμπειρία και λειτουργία. Αυτές οι επιτεύξεις, ειδικά, για τα άτομα με αναπηρία λόγω των προβλημάτων υγείας φαντάζουν σχεδόν ακατόρθωτα. Στη βιβλιογραφία υποστηρίζεται ότι η εμπειρία και η λειτουργία είναι αποτέλεσμα του αυτόνομου τρόπου λειτουργίας, ενώ η αυτονομία θεωρείται ότι αποτελεί μια από τις βασικές ψυχολογικές ανάγκες του ανθρώπου η κάλυψη της οποίας συμβάλλει στην καλή ποιότητα της ζωής. Με βάση τα παραπάνω γίνεται κατανοητή η σημασία της αυτονομίας ως ένας καθοριστικός παράγοντας στη ρύθμιση της συμπεριφοράς των ανθρώπων με αναπηρία για την επίτευξη μιας καλής ζωής.

Βιβλιογραφία

- Antonak, R. F., & Livneh, H. (2000). Measurement of attitudes toward persons with disabilities. *Disability and Rehabilitation: An International, Multidisciplinary Journal*, 22, 211-224. <https://doi.org/10.1080/096382800296782>
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122>
- Bandura, A. (1985). Model of causality in social learning theory. In M. J. Mahoney & Freeman, A. (Eds.), *Cognition and psychotherapy* (pp. 81-99). Springer.
- Bao, X. H., & Lam, S. F. (2008). Who makes the choice? Rethinking the role of autonomy and relatedness in Chinese children's motivation. *Child Development*, 79(2), 269-283. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01125.x
- Baumrind, D. (1987). A developmental perspective on adolescent risk taking in contemporary America. *New Directions for Child Development*, 37, 93-125. <https://doi.org/10.1002/cd.23219873706>
- Best, S., Carpignano, J., Sirvis, B. & Bigge, J. (1991). Psychological aspects of physical disability. In J. Bigge (Ed.), *Teaching individuals with physical and multiple disabilities* (3rd ed., pp. 102-131). Macmillan Publishing.
- Blum, R. W., Resnick, M. D., Nelson, R., & Germaine, A. S. (1991). Family and peer issues among adolescents with spina bifida and cerebral palsy. *Pediatrics*, 88(2), 280-285. <https://doi.org/10.1542/peds.88.2.280>
- Bumpus, M. F., Crouter, A. C., & McHale, S. M. (2001). Parental autonomy granting during adolescence: Exploring gender differences in context. *Developmental Psychology*, 37(2), 163-173. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.37.2.163>
- Breslin, F. C., Gnam, W., Franche, R. L., Mustard, C., & Lin, E. (2006). Depression and activity limitations. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 41, 648-655. doi:10.1007/s00127-006-0079-6
- Brown, F., & Gothelf, C. R. (1996). Self-determination for all individuals. In D. H. Lehr & F. Brown (Eds.), *People with disabilities who challenge the system* (pp. 335-353). Paul H. Brookes.
- Brown, R. L., & Turner, R. J. (2010). Physical disability and depression: Clarifying racial/ethnic contrasts. *Journal of Aging and Health*, 22(7), 977-1000. doi:10.1177/0898264309360573

- Chassin, L., Presson, C. C., Sherman, S. J., & McConnell, A. R. (1995). Adolescent health issues. In M. C. Roberts (Ed.), *Handbook of pediatric psychology* (2nd ed., pp. 723–740). The Guilford Press.
- Chen, B. et al. (2015). Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures. *Motivation and Emotion*, 39, 216–236. doi:10.1007/s11031-014-9450-1
- Colver, A. et al. (2015). Self-reported quality of life of adolescents with cerebral palsy: A cross-sectional and longitudinal analysis. *The Lancet*, 385, 705–716. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61229-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61229-0)
- Crittenden, P. M. (1990). Toward a concept of autonomy in adolescents with a disability. *Children's Health Care*, 19(3), 162–168. https://doi.org/10.1207/s15326888chc1903_5
- Cuddy, A. J., Fiske, S. T., & Glick, P. (2007). The BIAS map: Behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 631–648. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.4.631>
- deCharms, R. (1968). *Personal causation: The internal affective determinants of behavior*. Academic Press.
- Deci, E. L. (1975). *Intrinsic Motivation*. Plenum.
- Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Facilitating internalization: The self-determination theory perspective. *Journal of Personality*, 62, 119–142. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1994.tb00797.x>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Plenum.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 4, 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Canadian Psychology*, 49, 14–23. <https://doi.org/10.1037/0708-5591.49.1.14>
- Dickey, S. B., & Deatrck, J. (2000). Autonomy and decision making for health promotion in adolescence. *Pediatric Nursing*, 26(5), 461–467.
- Doyal, L., & Gough, I. (1991). *A theory of human need*. Macmillan.
- Eccles, J. S., Lord, S., & Midgley, C. (1991). What are we doing to early adolescents? The impact of educational contexts on early adolescents. *American journal of Education*, 99(4), 521–542.
- Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (2014). *Νέες τεχνολογίες και αναπηρία: Εξίσωση των ευκαιριών ή νέες μορφές αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία*. Athens Network of Collaborating Experts.
- Elad, D., Baraka, S., Silberga, T., & Breznera, A. (2018). Sense of autonomy and daily and scholastic functioning among children with cerebral palsy. *Research in Developmental Disabilities*, 80, 161–169. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.06.006>
- Fichten, C. S., Robillard, K., Tagalakis, V. & Amsel, R. (1991). Casual interaction between college students with various disabilities and their nondisabled peers: The internal dialogue. *Rehabilitation Psychology*, 32, 3–20.
- Geuzaine, C., Debry, M., & Liesens, V. (2000). Separation from parents in late adolescence: The same for boys and girls? *Journal of Youth and Adolescence*, 29(1), 79–91.
- Guess, D., Benson, H. A., & Siegel-Causey, E. (2008). Concepts and issues related to choice making and autonomy among persons with severe disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 33(1-2), 75–81.
- Hmel, B. A., & Pincus, A. L. (2002). The meaning of autonomy: On and beyond the interpersonal circumplex. *Journal of Personality*, 70(3), 277–310. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.05006>
- Humphrey, N., Lendrum, A., Barlow, A., Wigelsworth, M., & Squires, G. (2013). Achievement for all: Improving psychosocial outcomes for students with special educational needs and disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 1210–1225. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2012.12.008>
- Janssen, C. G. C., Voorman, J. M., Becher, J. G., Dallmeijer, A. J., & Schuengel, C. (2010). Course of health-related quality of life in 9-16-year-old children with cerebral palsy: Associations with gross motor abilities and mental health. *Disability and Rehabilitation*, 32, 344–351. <https://doi.org/10.3109/09638280903166345>
- Karr, V. (2011). A life of quality: informing the UN convention on the rights of persons with disabilities. *Journal of Disability Policy Studies*, 22, 66–82. <https://doi.org/10.1177/1044207310392785>
- Kayess, R., & French, P., (2008). Out of darkness into light? Introducing the convention on the rights of persons with disabilities. *Human Rights Law Review*, 8(1), 1–34. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngm044>
- Kjorholt, A. T. (2004). *Childhood as a social and symbolic space: Discourses on children as social participants in society*. Doctoral Theses. Norwegian Center for Child Research. Norway.
- Koestner, R., Bernieri, F., & Zuckerman, M. (1992). Self-determination and consistency between attitudes, traits, and behaviors. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 52–59. <https://doi.org/10.1177/0146167292181008>
- Kupfer, J. H. (1990). *Autonomy and social interaction*. State University of New York Press.

- La Guardia, J. G., & Ryan, R. M. (2007). Why identities fluctuate: Variability in traits as a function of situational variations in autonomy support. *Journal of Personality, 75*, 1205-1228. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2007.00473.x>
- Lynam, M. J., & Tenn, L. (1989). Communication: A tool for the negotiation of independence in families with adolescents. *Journal of Advanced Nursing, 14*(8), 653-660. doi: 10.1111/j.1365-2648.1989.tb01608.x.
- Maxey, M., & Beckert, T. E. (2017). Adolescents with disabilities. *Adolescent Research Review, 2*(2), 59-75. doi:10.1007/s40894-016-0043-y
- Meissner, W. W. (1988). *Treatment of patients in the borderline spectrum*. Aronson.
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (1999). Well-being across the life course. In A. V. Horwitz & T. L. Scheid (Eds.), *A handbook for the study of mental health: Social contexts, theories, and systems* (pp. 328-347). Cambridge University Press.
- Mount, B. (1994). Benefits and limitations of personal futures planning. In V. Bradley, J. W. Ashbaugh & B. C. Blaney (Eds.), *Creating individual supports for people with developmental disabilities: A mandate for change at many levels* (pp. 97-108). Paul H. Brookes.
- Morris, C. W. (2005). Natural justice and political legitimacy. *Social Philosophy & Policy, 22*(1), 314-329. <https://doi.org/10.1017/S0265052505041129>
- Mueller, C. E., & Prout, H. T. (2009). Psychosocial adjustment of adolescents and young adults with intellectual disabilities. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities, 2*(4), 294-311. <https://doi.org/10.1080/19315860903308572>
- Niemiec, C. P., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., Bernstein, J., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2006). The antecedents and consequences of autonomous self-regulation for college: A self-determination theory perspective on socialization. *Journal of Adolescence, 29*, 761-775. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.11.009>
- Nirje, B. (1972). The right to self-determination. In W. Wolfensberger (Ed.), *Normalization: The principle of normalization* (pp. 176-200). National Institute on Mental Retardation.
- Norris, S. E. (2008). An examination of self-leadership. *Emerging Leadership Journeys, 1*(2), 43-61.
- Ormond, C., Luszcz, M. A., Mann, L., & Beswick, G. (1991). A metacognitive analysis of decision making in adolescence. *Journal of Adolescence, 14*(3), 275-291. [https://doi.org/10.1016/0140-1971\(91\)90021-I](https://doi.org/10.1016/0140-1971(91)90021-I)
- Pfander, A. (1967). *Phenomenology of willing and motivation* (H. Spiegelberg, Trans.). Northwestern University Press. (Original work published 1908).
- Proios, I., Proios, M., & Fotiadou, E. (2017). Physical disabilities and psychological issues: A systematic review of the literature. *European Journal of Special Education Research, 2*(3), 1-31. <http://dx.doi.org/10.46827/ejse.v0i0.464>
- Reeve, J., & Assor, A. (2011). Do social institutions necessarily suppress personal autonomy? The possibility of schools as autonomy promoting contexts across the world. In V. Chirkov, R. M. Ryan & K. Sheldon (Eds.), *Personal autonomy in cultural contexts: Global perspectives on the psychology of agency, freedom, and people's well-being* (pp. 111-132). Springer.
- Roth, G., Assor, A., Kanat-Maymon, Y., & Kaplan, H. (2007). Autonomous motivation for teaching: How self-determined teaching may lead to self-determined learning. *Journal of Educational Psychology, 99*, 761-774. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.4.761>
- Ryan, R. M., & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*, 749-761. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.5.749>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2006). Self-regulation and the problem of human autonomy: Does psychology need choice, self-determination, and will? *Journal of Personality, 74*(6), 1557-1586. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2006.00420.x>
- Ryan, R. M., Deci, E. L., & Vansteenkiste, M. (2016). Autonomy and autonomy disturbances in self-development and psychopathology: Research on motivation, attachment, and clinical process. In D. Cicchetti (Ed.), *Developmental psychopathology: Theory and method* (pp. 385-438). Wiley & Sons Inc.
- Ryan, R. M., & Frederick, C. M. (1997). On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being. *Journal of Personality, 65*, 529-565. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1997.tb00326.x>
- Ryan, R. M., Legate, N., Niemiec, C. P., & Deci, E. L. (2012). Beyond illusions and defense: Exploring the possibilities and limits of human autonomy and responsibility through self-determination theory. In P. R. Shaver & M. Mikulincer (Eds.), *Meaning, mortality, and choice* (pp. 215-233). American Psychological Association.

- Schieman, S., Van Gundy, K., & Taylor, J. (2002). The relationship between age and depressive symptoms: A test of competing explanator suppression influences. *Journal of Aging and Health, 14*, 260-285.
- Schwartz, C., & Armony-Sivan, R. (2001). Students' attitudes to the inclusion of people with disabilities in the community. *Disability & Society, 16*(3), 403-413. <https://doi.org/10.1080/09687590120045978>
- Sheldon, K. M., Turban, D. B., Brown, K. G., Barrick, M. R., & Judge, T. A. (2003). Applying self-determination theory to organizational research. *Research in Personnel and Human Resources Management, 22*, 357-393. doi:10.1016/S0742-7301(03)22008-9
- Shree, A., & Shukla, P. C. (2016). Intellectual Disability: Definition, classification, causes and characteristics. *Learning Community-An International Journal of Educational and Social Development, 7*(1), 9-20. doi:10.5958/2231-458X.2016.00002.6
- Smith, M., Manduchi, B., Burke, É., Carroll, R., McCallion, P., & McCarron, M. (2020). Communication difficulties in adults with Intellectual Disability: Results from a national cross-sectional study. *Research in Developmental Disabilities, 97*, 103557. doi:10.1016/j.ridd.2019.103557
- Sparkes, J., & Hall, D. (2007). Quality of life of children with cerebral palsy [correspondence]. *The Lancet, 370*, 656.
- Stancliffe, R. J., & Abery, B. H. (1997). Longitudinal study of deinstitutionalization and the exercise of choice. *Mental Retardation, 35*, 159-169. [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(1997\)035<0159:LSODAT>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(1997)035<0159:LSODAT>2.0.CO;2)
- Stone, D. N., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2009). Beyond talk: Creating autonomous motivation through self-determination theory. *Journal of General Management, 34*, 75-91. <https://doi.org/10.1177/030630700903400>
- Strecher, V. J., DeVellis, B. M., Becker, M. H., & Rosenstock, I. M. (1986). The role of self-efficacy in achieving health behavior change. *Health Education Quarterly, 13*(1), 73-92. <https://doi.org/10.1177/109019818601300108>
- Thompson, J. R. et al. (2009). Conceptualizing supports and the support needs of people with intellectual disability. *Intellectual and Developmental Disabilities, 38*, 233-248.
- Vaicekauskaite, R. (2007). Parents' perspectives on social exclusion and the development of psychological autonomy in children with disabilities. *Illinois Child Welfare, 3*(1-2), 30-40.
- Vansteenkiste, M., Neyrinck, B., Niemiec, C. P., Soenens, B., De Witte, H. & Van den Broeck, A. (2007). On the relations among work value orientations, psychological need satisfaction and job outcomes: A self-determination theory approach. *Journal of Occupational and Organizational Psychology, 80*(2), 251-277. <https://doi.org/10.1348/096317906X111024>
- Vansteenkiste, M., Niemiec, C. P., & Soenens, B. (2010). The development of the five mini-theories of self-determination theory: An historical overview, emerging trends, and future directions. In T. C. Urdan & S. A. Karabenick (Eds.), *The decade Ahead: Theoretical perspectives on motivation and achievement (advances in motivation and achievement* (Vol. 16A; pp. 105-165). Emerald Group Publishing Limited.
- Viehweger, E. et al. (2008). Measuring quality of life in cerebral palsy children. *Annales de Readaption et de Medicine Physique, 51*, 129-137. <https://doi.org/10.1016/j.annrmp.2007.12.007>
- Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. Wiley.
- Wang, K., & Dovidio, J. F. (2011). Disability and autonomy: Priming alternative identities. *Rehabilitation Psychology, 56*(2), 123-127. <https://doi.org/10.1037/a0023039>
- Weinstein, N., Przybylski, A. K., & Ryan, R. M. (2012). The index of autonomous functioning: Development of a scale of human autonomy. *Journal of Research in Personality, 46*, 397-413. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2012.03.007>
- W.H.O. (2011). *World report on disability*. World Health Organization.
- Wood, W. M., Fowler, C. H., Uphold, N., & Test, D. W. (2005). A review of self-determination interventions with individuals with severe disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities, 30*(3), 121-146. <https://doi.org/10.2511/rpsd.30.3.121>
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press.
- Yuker, H. E. (1994). Variables that influence attitudes toward people with disabilities: Conclusions from the data. *Journal of Social Behavior and Personality, 9*, 3-22.
- Yun, S., Cox, J., & Sims, H. P. (2006). The forgotten follower: A contingency model of leadership and follower self-leadership. *Journal of Managerial Psychology, 21*(4), 374-388. <https://doi.org/10.1108/02683940610663141>